

**ARTYKUŁY NAUKOWE:
PROFESJONALIZACJA USŁUG ASYSTENCKICH
I OPIEKUŃCZYCH DLA OSÓB NIESAMODZIELNYCH –
NOWE STANDARDY KSZTAŁCENIA I OPIEKI**

Studia nad Rodziną
UKSW
2018 R. XXII nr 5 (50)

Aleksandra SYRYT*

**KONSTYTUCYJNE PODSTAWY
OCHRONY OSÓB NIESAMODZIELNYCH**

Streszczenie

Wokół zagadnienia osób niesamodzielnych skupiają się różnego rodzaju rozwiązania prawne, z których wynikają określone uprawnienia dla danej osoby oraz obowiązki innych podmiotów prawa prywatnego oraz organów władzy publicznej. Wobec tego status osoby niesamodzielnej musi być analizowany w kontekście Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Akt ten wyznacza pozycję jednostki w państwie i określa ramy ochrony, którą władze publiczne muszą jej zapewnić. Mimo, że pojęcie „osoby niesamodzielnej” nie pojawia się w żadnym z przepisów Konstytucji, należy uznać, że jej status wyznaczają konstytucyjne zasady. W szczególności są to zasada godności, zasada sprawiedliwości społecznej oraz zasada pomocniczości.

Konstytucyjny katalog praw człowieka wskazuje na konieczność wsparcia osób niesamodzielnych, w tym na konieczność zapewnienia im minimum egzystencji, dostępu do opieki medycznej, a także na obowiązek stworzenia warunków, by mogły one, stosownie do własnych potrzeb, uczestniczyć w życiu społecznym.

Ustawodawca ma dużą swobodę w kształtowaniu systemu instytucjonalnego wsparcia osób niesamodzielnych. Musi przy tym uwzględniać zasadę pomocniczości, a także inne wartości. W szczególności musi zadbać o to, by godność osób niesamodzielnych nie została naruszona.

* **Aleksandra Syryt** – doktor, adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ekspert ds. ekspertyz prawnych w projekcie pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki”, współfinansowanym przez Unię Europejską (nr projektu POWR. 02.08.00-00-0018/17-00). W pracy naukowej zajmuje się problematyką ochrony praw człowieka, a także sądownictwem konstytucyjnym, legislacją oraz ustrojową pozycją samorządu terytorialnego i jego zadaniami.

Słowa kluczowe: *osoba niesamodzielna, godność człowieka, konstytucyjny status jednostki*

1. Wprowadzenie

Pojęcie osoby niesamodzielnej nie ma w prawie jednolitej definicji. Nie wykształciła się ona w sposób wyraźny ani na gruncie prawa międzynarodowego, ani w prawie polskim. Z tego też względu charakterystykę osoby niesamodzielnej, jak i pojęcie samodzielności, interpretuje się kontekstowo, zwłaszcza w odniesieniu do opieki długoterminowej albo do niepełnosprawności. Nie znaczy to jednak, że pojęcie niesamodzielności czy osoby niesamodzielnej nie występuje wcale w dokumentach prawnych. Z różnego rodzaju aktów można bowiem wywieść konstrukcyjne elementy niesamodzielności, a przez to określić, kim jest osoba niesamodzielna. Zagadnienie to szczegółowo omawia raport z analizy *desk research* przeprowadzonej w ramach projektu pt. „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki”¹.

Osoba niesamodzielna staje się podmiotem zainteresowania prawa, gdyż wokół niej skupiają się różnego rodzaju rozwiązania prawne, z których wynikają nie tylko określone uprawnienia dla danej osoby, ale też obowiązki dla innych podmiotów prawa prywatnego oraz organów władzy publicznej.

Problem statusu osoby niesamodzielnej musi być także analizowany w kontekście Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej². Konstytucja jest też warunkiem demokratycznej państwowości, w której istotne znaczenie ma status jednostki tworzącej naród. Akt ten bowiem wyznacza pozycję jednostki w państwie i określa ramy ochrony, którą władze publiczne muszą jej zapewnić.

Wobec powyższego przedmiotem niniejszego artykułu będzie określenie konstytucyjnych podstaw ochrony osób niesamodzielnych. W szczególności zostaną wskazane źródła tej ochrony oraz konstytucyjne przepisy, do których można się odwołać w związku z zapewnieniem pomocy osobom niesamodzielnym. Punktem wyjścia prowadzonych rozważań będą zasady zawarte w Konstytucji RP.

¹ Projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (POWR. 02.08.00-00-0018/17-00). Zob. *Definicja niesamodzielności, kryteria oceny stopni niesamodzielności oraz standardy usług asystenckich i opiekuńczych (analiza desk research)*, s. 6-26 [<http://www.aio.uksw.edu.pl/sites/default/files/ctools/css/Raport%20z%20desk%20research%20-%20definicja%20niesamodzielno%C5%9Bci.pdf>, dostęp: 10.09.2018].

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.; dalej: Konstytucja RP).

Opracowanie ma wskazać konstytucyjne ramy ochrony osób niesamodzielnych. Na marginesie rozważań pozostaną inne akty normatywne, takie jak umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Rzeczpospolitą czy ustawy i akty wykonawcze to ustawa, a także prawo Unii Europejskiej.

Analiza dotycząca rozwiązań konstytucyjnych będzie oparta na treści przepisów Konstytucji RP i ich wykładni w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego i doktrynie prawnej.

2. Pojęcie osoby niesamodzielnej a Konstytucja RP

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że Konstytucja RP nie zawiera pojęcia osoby niesamodzielnej. To, że podmiot ten jest objęty ochroną wynika z konstytucyjnej zasady godności. Co więcej, charakter Konstytucji RP wskazuje, że akt ten jest ukierunkowany na stworzenie gwarancji realizujących zasadę sprawiedliwości społecznej, a także pomoc jednej z grup osób niesamodzielnych, którymi są osoby niepełnosprawne.

Należy więc zwrócić uwagę, że choć w prawie polskim normatywne pojęcie osoby niesamodzielnej i niesamodzielnosci dopiero się kształtuje, to formułowane są definicje, które mogą być wykorzystane w procesie legislacyjnym regulującym sytuację osób niesamodzielnych.

W oparciu o materiały opracowane przez zespół ekspertów realizujących projekt „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki” ustalono, że dotychczas w polskim prawodawstwie pojęcie niesamodzielnosci nie było zdefiniowane. Za pewien odpowiednik najwyższego stopnia niesamodzielnosci uznaje się niezdolność do samodzielnej egzystencji³. Pojęcie niesamodzielnosci można jednak zrekonstruować na podstawie definicji wyrażenia „osoba niesamodzielnosc”.

Zespół ekspertów przyjął, że jest to osoba „u której z powodu naruszenia funkcji organizmu stwierdza się ograniczenia aktywności powodujące konieczność długotrwałego albo stałego wsparcia innej osoby w celu zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych”⁴.

³ Zgodnie z art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń (Dz. U. z 2018 r. poz. 1270) jest ona orzekana w razie stwierdzenia naruszenia sprawności organizmu w stopniu powodującym konieczność stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych.

⁴ Zob. *Definicja i kryteria oceny stopni niesamodzielnosci. Raport, Projekt „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki” II Oś priorytetowa – Efektywne polityki publiczne dla*

Oznacza to, że w istocie kategoria osoby niesamodzielnej nie jest nowa i znajduje się w kręgu zainteresowania ustawodawcy. Jeśli tak, to można się zastanowić, w jakim zakresie konstytucyjne normy będą wyznaczały określone uprawnienia dla osób niesamodzielnych, a także jak organy władzy publicznej będą musiały reagować na określone potrzeby tych osób.

Trzeba przy tym pamiętać, że Konstytucja RP posługuje się pojęciami odnoszącymi się do niepełnosprawności⁵. Mając na względzie, że niesamodzielność nie jest tożsama z niepełnosprawnością, mimo że w pewnych okolicznościach te cechy mogą się ze sobą łączyć, należy uznać, iż przepisy Konstytucji RP dotyczące osób niepełnosprawnych można odnieść do osób niesamodzielnych. Nie są to jednak jedyne rozwiązania konstytucyjne, które mogą być przywołane podczas określania konstytucyjnego statusu osoby niesamodzielnej.

3. Konstytucyjne zasady a kształtowanie sytuacji osób niesamodzielnych

Analiza przedmiotowego zagadnienia musi być w pierwszej kolejności odniesiona do zasad wynikających z Konstytucji RP. Wyznaczają one bowiem ramy ustroju państwa i to nie tylko w aspekcie politycznym, ale także w kontekście społecznym. Wśród wielu zasad, w odniesieniu do statusu osoby niesamodzielnej uwagę należy zwrócić przede wszystkim na zasady godności, sprawiedliwości społecznej i pomocniczości. Nie znaczy to, że inne rozwiązania nie są ważne i nie mają wpływu na osobę niesamodzielną. Wskazane wyżej zasady wyznaczają jednak pewne minimalne ramy, do których należy się odnosić analizując status osób niesamodzielnych.

3.1

Pierwszym i podstawowym punktem odniesienia będzie konstytucyjna zasada godności. Zgodnie z art. 30, „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Przepis ten

rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.8 Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), realizowany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych wspólnie z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Stowarzyszeniem Niepełnosprawni dla Środowiska EKON, s. 40-42.

⁵ Zob. art. 68 ust. 2, art. 69 Konstytucji RP.

ma charakter normatywny, co zostało potwierdzone w dotychczasowym orzecznictwie⁶. Godność uznaje się za źródło wolności i praw człowieka⁷. Jest ona niezbywalna⁸.

Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że „Na gruncie art. 30 Konstytucji pojęciu godności ludzkiej należy przypisać charakter wartości konstytucyjnej o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych. Demokratyczne państwo prawne to państwo oparte na poszanowaniu człowieka, a w szczególności na poszanowaniu i ochronie życia oraz godności ludzkiej. Te dwa dobra są zresztą sprzężone w bezpośredni sposób. Art. 30 Konstytucji jest postanowieniem wiodącym dla wykładni i stosowania wszystkich pozostałych postanowień o prawach, wolnościach i obowiązkach jednostki”⁹.

Trybunał stwierdza też, że ustrojodawca regulując godność w Konstytucji RP, uczynił z godności płaszczyznę odniesienia dla systemu wartości, wokół którego zbudowano Konstytucję, a zarazem fundament całego porządku prawnego¹⁰.

Bogusław Banaszak wskazał, że godność „nie może być rozumiana jako cecha czy zespół praw nadanych przez państwo, gdyż jest wobec niego pierwotna. Będąc źródłem praw i wolności, pojęcie godności determinuje sposób ich rozumienia

⁶ Zob. np. wyroki TK z: 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK ZU nr 3/2001, poz. 54; 9 października 2001 r., sygn. SK 8/00, OTK ZU nr 7/2001, poz. 211; 8 listopada 2001 r., sygn. P 6/01, OTK ZU nr 7/2001, poz. 248; 15 października 2002 r., sygn. SK 6/02, OTK ZU nr 5/A/2002, poz. 65; 5 marca 2003 r., sygn. K 7/01, OTK ZU nr 3/A/2003, poz. 19; 14 lipca 2003 r., sygn. SK 42/01, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 63; 22 lutego 2005 r., sygn. K 10/04, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 17; 1 września 2006 r., sygn. SK 14/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 97; 24 października 2006 r., sygn. SK 41/05, OTK ZU nr 9/A/2006, poz. 126; 7 marca 2007 r., sygn. K 28/05, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 24; 10 lipca 2007 r., sygn. SK 50/06, OTK ZU nr 7/A/2007, poz. 75; 6 listopada 2007 r., sygn. U 8/05, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 121; 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126; 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15; 4 listopada 2014 r., sygn. SK 55/13, OTK ZU nr 10/A/2014, poz. 110;

⁷ O zasadzie godności z art. 30 Konstytucji RP zob. szerzej L. Bosek, *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016 i przywołana tam literatura przedmiotu, a także L. Garlicki, *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, s.

⁸ Zob. B. Banaszak, M. Zieliński, *Pojęcie godności i jej kształt w Konstytucji RP*, w: *Jednolitość aksjologiczna systemu prawa w rozwijających się państwach demokratycznych Europy*, red. S. L. Stadniczeńko, Opole 2011, s. 129-130.

⁹ Zob. wyrok TK z 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126.

¹⁰ Zob. wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK ZU nr 3/2001, poz. 54.

i urzeczywistniania przez państwo. W konsekwencji wszelkie działania publiczne powinny uwzględniać istnienie pewnej sfery autonomii, w ramach której człowiek może się w pełni realizować społecznie, a z drugiej strony działania te nie mogą prowadzić do tworzenia sytuacji prawnych lub faktycznych odbierających jednostce poczucie godności”¹¹.

Godność musi być zatem także punktem wyjścia do kształtowania sytuacji osoby niesamodzielnej. Człowiek, u którego z powodu naruszenia funkcji organizmu stwierdza się ograniczenia aktywności powodujące konieczność długotrwałego albo stałego wsparcia innej osoby w celu zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, tylko z tego względu, że ma godność, musi być objęty ochroną państwa, a jego wolności i prawa muszą być szanowane przez władze publiczne.

Oznacza to zatem, że osoba niesamodzielna jest objęta ochroną, a władze publiczne są zobowiązane do poszanowania godności takiej osoby, co oznacza konieczność stworzenia warunków normatywnych, by godność ta mogła być urzeczywistniana.

Osobie niesamodzielnej należy więc umożliwić realizację wolności i praw wynikających z Konstytucji RP, by nie była ona dyskryminowana i wykluczona z funkcjonowania w społeczeństwie.

Podczas kształtowania treści przepisów prawnych, w tym systemu pomocy osobom niesamodzielnym, prawodawca musi brać pod uwagę godność człowieka i wybierać takie rozwiązania, które najlepiej będą chronić tę godność.

3.2

Drugą ważną zasadą, która wyznacza konstytucyjny status osoby niesamodzielnej, jest zasada sprawiedliwości społecznej. W polskim porządku konstytucyjnym występuje ona w powiązaniu z zasadą demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP)¹².

Treść konstytucyjnej zasady sprawiedliwości społecznej nie jest łatwa do określenia. Nierzadko łączy się ją z zasadą równości lub z gwarancjami rzetelnej procedury.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że na treść zasady sprawiedliwości społecznej składa się wiele zagadnień. Nie ma więc ona jednorodnego charakteru. W szczególności jest ona kojarzona z równością, solidarnością

¹¹ Zob. B. Banaszak, *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, Nb 3.

¹² Zob. szerzej na temat zasady sprawiedliwości społecznej P. Tuleja, *Komentarz do art. 2*, w: *Konstytucja RP...*, dz. cyt., Nb 72-105.

społeczną, a także z koniecznością zapewnienia minimum bezpieczeństwa socjalnego czy zabezpieczeniem podstawowych warunków egzystencji¹³.

Skoro, w myśl art. 2 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”, to sprawiedliwość społeczna jest też celem, który ma urzeczywistniać demokratyczne państwo prawne. Idea sprawiedliwości jest przy tym rozumiana jako dążenie do zachowania równowagi w stosunkach społecznych i powstrzymywanie się od kreowania nieusprawiedliwionych, niepopartych obiektywnymi wymogami i kryteriami przywilejów dla wybranych grup obywateli¹⁴.

Sprawiedliwość społeczna musi uwzględniać inne wartości konstytucyjne, w tym brać pod uwagę dobro wspólne i godność jednostki¹⁵. Sprawiedliwość społeczna zakłada także równe uczestnictwo jednostek w życiu społecznym, a zatem w przypadku określonych grup podmiotów, w tym osób niesamodzielnych, może być ona argumentem uzasadniającym przyznawanie określonej pomocy ze strony władz publicznych. Należy jednak pamiętać, że sprawiedliwość społeczna nie jest tożsama z równością. Jak zauważa B. Banaszak, „Zasada ta wpływa też na treść norm konstytucyjnych dotyczących praw i wolności jednostki, a zwłaszcza na rozumienie zasady równości. Oznacza ona odrzucenie pojmowania jej w sposób totalny jako równości pod każdym względem”¹⁶.

Nie bez znaczenia dla zrozumienia sprawiedliwości społecznej jest stanowisko TK, zgodnie z którym: „Obowiązek stanowienia przez prawodawcę prawa, które będzie urzeczywistniało zasady sprawiedliwości społecznej, statuuje art. 2 Konstytucji. Pojęcie sprawiedliwości społecznej wiąże się z innymi pojęciami, takimi jak równość wobec prawa, solidarność społeczna, minimum bezpieczeństwa socjalnego oraz zabezpieczenie podstawowych warunków egzystencji osób pozostających bez pracy nie z własnej woli. Sprawiedliwość społeczna wymaga trudnego w praktyce wyważenia interesów i oczekiwań potencjalnych adresatów świadczeń socjalnych z interesami tych, którzy je w ostatecznym rozrachunku, przez płacenie podatków, finansują. Nie można też zapominać, że redystrybucja dochodu narodowego za pośrednictwem budżetu pociąga za sobą określone koszty ogólnospołeczne. Ocena sposobów urzeczywistniania zasady sprawiedliwości

¹³ Szerzej na temat zasady sprawiedliwości społecznej zob. w uzasadnieniu wyroku TK z 19 grudnia 2012 r., sygn. K 9/12, OTK ZU 11/A/2012, poz. 136 i przywołane tam orzecznictwo.

¹⁴ Zob. wyroki TK z 12 kwietnia 2000 r., sygn. K 8/98, OTK ZU nr 3/2000, poz. 87 i 19 grudnia 2012 r., sygn. K 9/12, OTK ZU nr 11/A/2012, poz. 136.

¹⁵ Zob. wyrok TK z 12 kwietnia 2000 r., sygn. K 8/98, OTK ZU nr 3/2000, poz. 87.

¹⁶ Zob. B. Banaszak, *Komentarz do art. 2, w: Konstytucja...*, Nb 11.

społecznej w danych warunkach wymaga zachowania przez sądownictwo konstytucyjne szczególnej powściągliwości”¹⁷.

Co więcej, jak przypomina P. Tuleja, zasada równości rozumiana jako równe traktowanie równych i nierówne traktowanie nierównych sama przez się nie zapewnia sprawiedliwego traktowania. Konieczne jest też uwzględnienie przesłanek materialnych, które zapewniają równy udział jednostek w dostępie do dóbr, korzyści czy instytucji, szerzej – równy z innymi udział w życiu społecznym. Konstytucyjna zasada sprawiedliwości w tym wypadku nie usprawiedliwia nierównego traktowania lub odstępstwa od zasady równości, ale stanowi warunek równego traktowania w sensie materialnym¹⁸.

Z powyższego można wywieść, że instytucjonalna pomoc osobom niesamodzielnym ze strony państwa jest uzasadniona poszanowaniem godności człowieka, niezależnie od ich zasług, a także koniecznością wyrównywania szans osiągnięcia zasług, które w tym wypadku są nierówne ze względu na niesamodzielną daną osobę. Sprawiedliwość społeczna jest zatem wartością korygującą określone faktyczne nierówności.

Ma to szczególne znaczenie przy kształtowaniu przepisów prawa socjalnego, w tym także tych dotyczących osób niesamodzielnych. Wprawdzie to do ustawodawcy należy rozwijanie przepisów konstytucyjnych i stanowienie prawa odpowiadającego założonym celom politycznym, społecznym i gospodarczym, ale swoboda legislacyjna w tym zakresie nie jest nieograniczona. Wszelkie regulacje z zakresu zabezpieczenia społecznego muszą być zgodne z ogólnymi zasadami i wartościami wynikającymi z Konstytucji. Zasada sprawiedliwości społecznej jest więc jednym z punktów odniesienia przy tworzeniu prawa¹⁹.

3.3

Kolejną zasadą, szczególnie ważną przy opisywaniu konstytucyjnego statusu osób niesamodzielnych jest zasada pomocniczości. Została ona wyrażona w preambule do Konstytucji RP. Ustrojodawca nie wymienił jej wprost w przepisach, co nie oznacza, że nie ma ona znaczenia dla kształtu ustroju państwa. Wręcz przeciwnie, określa ona zasady podziału relacji pomiędzy różnymi strukturami społecznymi w państwie, a szerzej również relacje między podmiotami w systemie ustroju państwa.

¹⁷ Zob. orzeczenie TK z 25 lutego 1997 r., sygn. K 21/95, OTK ZU nr 1/1997, poz. 7.

¹⁸ Zob. P. Tuleja, dz. cyt., Nb 89.

¹⁹ Zob. wyrok TK z 11 lipca 2013 r., sygn. SK 16/12, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 75.

Zasada pomocniczości polega na tym, że sprawy jednostki powinny być załatwiane przez podmioty (organy, społeczności) znajdujące się najbliżej nich. Przeniesienie danej sprawy na wyższy szczebel decyzyjny jest możliwe subsidiarnie, gdy byłoby to bardziej efektywne i gdy wykraczałoby to poza możliwości struktur społecznych niższego stopnia. Oznacza to, że większa grupa nie może pozbawiać mniejszej grupy albo jednostki możliwości tego, co może ona sama zrobić. Wsparcie jednostki możliwe jest tylko w przypadku, gdy nie jest ona w stanie wypełniać swoich zadań i realizować swoich spraw. Co więcej, przyznana pomoc powinna być przejściowa, by jednostka chciała podjąć samodzielne działanie²⁰. Niezbyt głośno artykułowaną tezę dotyczącą pomocniczości jest ta, że powierzanie zadań na szczeble dalsze od jednostki nie powinno prowadzić to tego, że stanie się ona bezwolna i będzie liczyć jedynie na wsparcie także w tych dziedzinach, w których jest sama zaspokajając swoje potrzeby. Pomocniczość opiera się bowiem na tym, że to jednostka w pierwszej kolejności na wpływ na swoją sytuację życiową, a wyjątkowo, w tę sytuację mogą ingerować inne podmioty.

W doktrynie prawnej podnosi się, że pomocniczość ma szczególne znaczenie w prawie pomocy społecznej i chociaż nie wynika to wprost z Konstytucji RP, to właśnie ten akt ze swoją preambułą pozwala przyjąć określoną perspektywę kształtowania systemu pomocy społecznej, która ma być ostateczną, a nie podstawową formą wsparcia dla jednostki²¹.

Dla kształtowania statusu osób niesamodzielnych zasada pomocniczości oznacza, że w pierwszej kolejności zaspokajanie potrzeb tej osoby i realizacja zadań w zakresie opieki lub pielęgnacji powinna należeć do najbliższych. Szczególną rolę do spełnienia ma tu rodzina. Dopiero, gdy osoby najbliższe nie są w stanie wypełniać swoich obowiązków, możliwa jest ingerencja i wsparcie innych podmiotów. Nie bez znaczenia ma w tym wypadku to, że Konstytucja RP potwierdza szczególne znaczenie małżeństwa i rodzicielstwa dla państwa. Art. 18 stanowi wprost, że: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”, a z art. 71 Konstytucji RP wynika między innymi, że państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych.

²⁰ Zob. A. Dylus, *Zasada pomocniczości a procesy transformacji*, „Pomoc Społeczna” 1993, nr 9, s. 4.

²¹ Zob. szerzej na ten temat I. Sierpowska, *Zasada pomocniczości w pomocy społecznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 3109, „Przegląd Prawa i Administracji” LXXIX, s. 203-225 i przywołana tam literatura przedmiotu.

Uzasadnione jest zatem, by kształtując system wsparcia dla osób niesamodzielnych, prawodawca uwzględnił z jednej strony pomocniczość ingerencji w sytuację tych podmiotów, a z drugiej strony, mając na względzie dobro rodziny, wziął pod uwagę także to, że osoba niesamodzielna musi funkcjonować w danej społeczności, zwłaszcza w rodzinie. Oznacza to, że otoczenie, które zajmuje się osobą niesamodzielną również powinno być uwzględnione w tworzeniu rozwiązań instytucjonalnych w tym zakresie.

3.4

Podsumowując, wśród wielu zasad konstytucyjnych, to zasady godności, sprawiedliwości społecznej i pomocniczości są tymi, które w największym stopniu powinny być brane pod uwagę przy tworzeniu rozwiązań prawnych dotyczących osób niesamodzielnych. Również następnie, w procesie stosowania określonych przepisów prawnych, zasady te muszą być uwzględniane przez organy władzy publicznej, by możliwe było wyważenie różnych interesów, z poszanowaniem godności jednostki i zapewnieniem jej urzeczywistnienia konstytucyjnych wolności i praw, które przysługują nie tylko osobom w pełni zdolnym do samodzielnej egzystencji.

4. Wolności i prawa konstytucyjne związane bezpośrednio z ochroną osób niesamodzielnych

Godność osoby ludzkiej powoduje, że osoba niesamodzielna jest podmiotem konstytucyjnych wolności i praw. Fakt niesamodzielności nie wyklucza bowiem sam przez siebie z możliwości korzystania z poszczególnych praw człowieka. Oczywiście, ograniczenia mogą być wprowadzone na podstawie Konstytucji RP, ale pod warunkiem spełnienia wymogów wynikających z zasady proporcjonalności²². Żaden organ władzy publicznej nie może jednak w sposób arbitralny, to znaczy bez podstawy prawnej, uniemożliwić korzystanie z wolności i praw.

Należy jednak wskazać, że już wśród przepisów konstytucyjnych można wskazać te, które można bezpośrednio odnieść do osób niesamodzielnych. Są to zwłaszcza przepisy dotyczące prawa do zabezpieczenia społecznego, prawo do ochrony zdrowia, a także zasada, że państwo prowadzi politykę wspierającą osoby niepełnosprawne. Wprawdzie w żadnej z tych regulacji nie pada wyrażenie

²² Oznacza to, że dozwolone muszą być wprowadzane w drodze ustawy, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie prawnym dla ochrony określonych wartości konstytucyjnych. Ponadto ustanawiane ograniczenie w zakresie korzystania z wolności i praw nie może naruszać ich istoty (zob. art. 31 ust. 3 Konstytucji RP).

„osoba niesamodzielna”, ale niewątpliwie treści w nich zawarte można odnieść do tej grupy podmiotów.

4.1

Konstytucja wskazuje w art. 67 na prawo obywatela do zabezpieczenia społecznego. Zgodnie z tym przepisem „1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa. 2. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa”. Gdyby odnieść definicję osoby niesamodzielnej do wskazanej regulacji, można zastanowić się, czy niesamodzielność będzie uzasadniała roszczenie o zabezpieczenie społeczne.

Trybunał Konstytucyjny uznawał, że pojęcie zabezpieczenia społecznego powinno być rozumiane jako system urządzeń i świadczeń służących zaspokojeniu usprawiedliwionych potrzeb obywateli, którzy utracili zdolność do pracy lub doznali ograniczenia tej zdolności albo zostali obciążeni nadmiernie kosztami utrzymania²³.

W ramach zabezpieczenia społecznego mamy do czynienia nie tylko z ubezpieczeniami społecznymi, ale także z pomocą społeczną. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że cechami pomocy społecznej jest to, że udzielana jest ona jednostce i rodzinie, obejmuje co do zasady całą społeczność, ingeruje tam, gdzie zagrożony jest byt jednostki. Świadczenia pomocy społecznej nie są ekwiwalentne i mogą być uznaniowe. Pomoc społeczna oparta jest na zasadzie subsydiarności²⁴.

Z powyższego wynika, że skoro zabezpieczenie społeczne uzasadnia pomoc państwa w przypadku, gdy obywatel jest niezdolny do pracy ze względu na zaistnienie takich okoliczności jak choroba, inwalidztwo, czy wiek, to w przypadku osoby niesamodzielnej, której poziom niesamodzielności uniemożliwia wykonywanie pracy, a więc zdobywanie środków zapewniających minimum egzystencji, ma ona prawo do zabezpieczenia społecznego.

Oczywiście określenie formy tego zabezpieczenia będzie należało do ustawodawcy, który ma w tym zakresie określony margines swobody. Nie mniej jednak, ustanowienie danych rozwiązań dotyczących osób niesamodzielnych

²³ Zob. wyroki TK z: 8 czerwca 2010 r., sygn. SK 37/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 48; 25 czerwca 2013 r., sygn. P 11/12, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 62; 11 lipca 2013 r., sygn. SK 16/12, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 75; 31 lipca 2014 r., sygn. SK 28/13, OTK ZU nr 7/A/2014, poz. 81.

²⁴ Zob. wyrok TK z 25 czerwca 2013 r., sygn. P 11/12, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 62.

będzie musiało uwzględnić zasadę godności, sprawiedliwości społecznej, a także zasadę pomocniczości.

4.2

Przy analizie konstytucyjnego statusu osoby niesamodzielnej nie można pominąć gwarancji wynikających z prawa do ochrony zdrowia. W tym wypadku na uwagę zasługuje treść art. 68 Konstytucji RP, zgodnie z którym: „1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia. 2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa. 3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku. 4. Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska. 5. Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży”.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego stwierdza się, że art. 68 ust. 1 Konstytucji RP wyraża prawo jednostki do ochrony o charakterze socjalnym²⁵. W orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawia się jednak stanowisko, że regulacja ta jest normą programową²⁶.

Za uznaniem prawa do ochrony zdrowia za prawo socjalne przemawia to, że jego zakres przedmiotowy zależy od decyzji ustawodawcy i od uwarunkowań ekonomicznych państwa. Niezależnie od tego, nie można jednak tracić z pola widzenia, że ochrona zdrowia jest pochodną obowiązku prawnej ochrony życia, jaka nakłada na organy władzy publicznej art. 38 Konstytucji RP. Zatem mimo, że w art. 68 ust. 1 Konstytucji RP mamy do czynienia z regulacją o charakterze socjalnym, jej źródłem jest godność człowieka i prawo do ochrony życia. Ochrona zdrowia będzie bowiem jednym z przejawów ochrony życia.

Takie podejście potwierdził Trybunał Konstytucyjny uznając, że: „Nie ulega wątpliwości, że z art. 30 i 38 Konstytucji wyjątkowo mocno, wręcz nierozzerwalnie związany jest art. 68 Konstytucji. Ochrona zdrowia jest ściśle związana z ochroną

²⁵ Zob. wyroki TK z 24 marca 1999 r., sygn. K 2/98, OTK nr 3/1999, poz. 38; 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 1; 24 lutego 2004 r., sygn. K 54/02, OTK ZU nr 2/A/2004, poz. 10.

²⁶ Zob. np. wyrok SN z 27 sierpnia 2015 r., sygn. akt III CSK 455/14, niepubl.

życia, a prawo do życia z godnością człowieka. Prawo do ochrony zdrowia, to przede wszystkim prawo do zachowania życia i jego obrony, gdy jest zagrożone²⁷.

Wobec ram prawnych, jakie dla ochrony zdrowia wyznaczył ustrojodawca, na gruncie Konstytucji RP nie można wskazać czy określić, jakie rodzaje lub kategorie świadczeń, powinny być przyznane jednostce. Ta materia musi zostać uregulowana w ustawie, która ma nie tylko normować sposób ochrony zdrowia pod względem materialnym. Ustawodawca jest też zobowiązany do stworzenia instytucjonalnych i proceduralnych warunków realizacji tego prawa.

Oznacza to, że z prawa do ochrony zdrowia określonego w Konstytucji RP nie wynikają roszczenia o udzielenie konkretnego świadczenia zdrowotnego ani świadczenia opieki zdrowotnej²⁸.

Art. 68 Konstytucji ma zatem przede wszystkim charakter programowy i gwarancyjny. Można z niego bowiem wywodzić obowiązki ustawodawcy zagwarantowania rzeczywistego dostępu do systemu ochrony zdrowia. Minimum prawa do ochrony zdrowia, które wynika z Konstytucji RP można ująć od strony negatywnej i pozytywnej. W pierwszym przypadku chodzi o zakaz ingerencji w procesy życiowe człowieka zarówno w aspekcie funkcji fizjologicznych, jak i psychicznych²⁹. Pozytywne obowiązki organów władzy publicznej mają zaś polegać na takim ukształtowaniu systemu ochrony zdrowia, by zabezpieczyć procesy życiowe człowieka. Konkrete rozwiązania w tym zakresie należą do ustawodawcy.

Patrząc na art. 68 Konstytucji RP z perspektywy statusu osoby niesamodzielnej należy zwrócić uwagę na ust. 3, który mówi, że „Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku”. Jest to norma programowa, która wyznacza cele władz publicznych w zakresie ochrony zdrowia³⁰. Cele te muszą być brane pod uwagę w prowadzonej przez państwo polityce, a także podczas tworzenia i stosowania prawa.

²⁷ Zob. wyrok TK z 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 1. Podobnie zob. wyrok TK z 24 marca 1999 r., sygn. K 2/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 38. W literaturze przedmiotu stanowisko w tej sprawie przedstawiali między innymi: L. Bosek, *Komentarz do art. 68*, w: *Konstytucja...*, dz. cyt., B. Banaszak, *Komentarz do art. 68*, w: *Konstytucja RP*, dz. cyt., s. 351; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 165.

²⁸ Zob. np. w odniesieniu do osób niepełnosprawnych wyrok SN z 28 maja 2002 r., sygn. akt II UKN 250/01, Legalis.

²⁹ Zob. orzeczenie TK z 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, OTK ZU nr 2/1997, poz. 19 oraz wyrok TK z 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 1.

³⁰ Zob. wyrok TK z 2 lipca 2008 r., sygn. K 24/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 110.

Osoba niesamodzielna ma zatem prawo oczekiwać, że system ochrony zdrowia będzie tak ukształtowany, że zostanie ona objęta szczególnym wsparciem, co uzasadnia zasada sprawiedliwości społecznej.

4.3

Niedocenianą normą konstytucyjną, która ma związek z osobami niesamodzielnymi jest art. 69, stanowiący, że „Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej”. Wprawdzie regulacja odnosi się do osób niepełnosprawnych, ale pośrednio oddziałuje też na osoby niesamodzielne. Należy bowiem pamiętać, że wykładni pojęć konstytucyjnych należy dokonywać w sposób autonomiczny. Oczywiście, nie można przez to pomijać w tej interpretacji tego, jak dany wyraz jest rozumiany w języku potocznym, a także w jakim znaczeniu funkcjonuje w języku prawnym i prawniczym.

Jednakże nie powinno się rozumieć osoby niepełnosprawnej, o której mowa w Konstytucji RP jedynie przez pryzmat tego, jak dana definicja została ukształtowana w ustawie. To bowiem Konstytucja RP wyznacza ustawodawcy ramy regulacyjne, a zatem wydaje się, że w przypadku osób niepełnosprawnych, pojęcie konstytucyjne można interpretować szerzej niż tylko obejmujące osoby z orzeczoną niepełnosprawnością. W świetle Konstytucji RP to faktyczna niepełnosprawność, a nie jej formalny przejaw jest przedmiotem zainteresowania władzy publicznej i to wobec każdego niepełnosprawnego powinna być prowadzona określona polityka władz publicznych. W przeciwnym razie doszłoby do nieuprawnionego naruszenia zasady równości wobec tych podmiotów.

Skoro zaś niepełnosprawność łączy się z niesamodzielnnością, to także osoby niesamodzielne powinny być w polu zainteresowania władz publicznych.

Należy jednak pamiętać, że art. 69 Konstytucji RP nie wyraża prawa podmiotowego, ale jest jedną z zasad polityki państwa (normą programową)³¹. Co więcej, realizacji treści wynikających z tego przepisu można dochodzić jedynie w granicach określonych w ustawie (zob. art. 81 Konstytucji RP). Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, art. 69 nie wyraża żadnych roszczeń, które materialno-prawnie dałyby się określić. Nie znaczy to jednak, że regulacja ta jest pozbawiona znaczenia

³¹ Zob. nt. charakteru art. 69 Konstytucji RP wyrok TK z 20 grudnia 2012 r., sygn. K 28/11, OTK ZU nr 11/A/2012, poz. 137.

prawnego³². Określa ona bowiem poziom konstytucyjnych gwarancji dla osób niepełnosprawnych³³.

W orzecznictwie podkreśla się, że z art. 69 Konstytucji RP wynikają obowiązki władzy publicznej do wykreowania stosownych mechanizmów legislacyjnych, umożliwiających realizację wyrażonego w nim zadania. W ocenie Trybunału, „Artykuł 69 odsyła do ustawy (zarówno jeśli chodzi o poziom zaspokajania potrzeb osób niepełnosprawnych, jak i przedmiot regulacji w tym zakresie). Nie można zatem tego właśnie przepisu uważać za konstytucjonalizację określonego poziomu świadczeń, ich postaci, konkretnego zakresu czy trybu uzyskiwania. Wskazany wzorzec konstytucyjny należy odczytywać jako zobowiązanie władzy publicznej do wykreowania mechanizmu realizacji zadań w nim wskazanych. Mechanizm ten musi zapewniać efektywne osiągnięcie celu”³⁴.

Ponadto uznaje się, że art. 69 Konstytucji RP chroni niepełnosprawnych przed praktykami prowadzonymi w sposób pośredni (niekiedy ukryty) do naruszania ich praw³⁵.

Znaczenie art. 69 Konstytucji RP polega więc na tym, że wyznacza on cele, które mają być realizowane przez władze publiczne. Są nimi pomoc w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy i komunikacji społecznej. Konstytucja RP wskazuje, że ważnym dobrem jest możliwość udziału w życiu zawodowym i społecznym osób niepełnosprawnych, oczywiście w zależności od stopnia ich niesamodzielności. Można się zastanowić na ile wskazany przepis nakazuje stworzenie takich ram instytucjonalnych, proceduralnych i materialnych, by dana osoba mogła korzystać z innych konstytucyjnych wolności i praw, także tych związanych z prawami osobistymi, możliwością udziału w życiu politycznym, społecznym, kulturalnym i gospodarczym.

Ustawodawca ma swobodę wyboru środków służących realizacji celów wskazanych w art. 69 Konstytucji RP³⁶. Gdyby jednak władze publiczne zaniedbały realizację zadań dotyczących wsparcia osób niepełnosprawnych albo

³² Zob. wyrok TK z 23 października 2007 r., sygn. P 28/07, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 106; wyrok TK z 19 kwietnia 2011 r., sygn. P 41/09, OTK ZU nr 3/A/2011, poz. 25.

³³ Zob. wyrok TK z 21 października 2014 r., sygn. K 38/13, OTK ZU nr 9/A/2014, poz. 104.

³⁴ Zob. wyrok TK z 23 października 2007 r., sygn. P 28/07, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 106.

³⁵ Zob. wyrok TK z 6 lutego 2007 r., sygn. P 25/06, OTK ZU nr 2/A/2007, poz. 9.

³⁶ Zob. wyrok TK z 13 czerwca 2013 r., sygn. K 17/11, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 58.

podejmowały w tym zakresie działania pozorne, należałoby to ocenić jako niezgodne z Konstytucją RP³⁷.

4.4

Wskazane wyżej prawa i zadania polityki państwa mogą być odniesione do statusu osoby niesamodzielnej. Dzięki temu, właściwej realizacji poszczególnych wymóg konstytucyjnych dotyczących zabezpieczenia społecznego, ochrony zdrowia, czy realizacji celów związanych ze wsparciem osób niepełnosprawnych, możliwa jest egzystencja tych podmiotów szanująca ich godność.

5. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że wśród konstytucyjnych przepisów znajdują się takie, które mogą posłużyć do wyznaczenia statusu osoby niesamodzielnej, a to ma znaczenie dla organów władzy publicznej przy kształtowaniu systemu wsparcia dla tych osób.

Podstawą rozważań nad kierunkiem prac legislacyjnych musi być godność człowieka i obowiązek jej poszanowania. To właśnie przez perspektywę godności należy tworzyć rozwiązania prawne dla osób niesamodzielnych. Uzasadnieniem odstępstwa od zasady równego traktowania i preferencyjne traktowanie osób niesamodzielnych może być realizacja zasady sprawiedliwości społecznej, ale też wzgląd na zasadę proporcjonalności, zgodnie z którą można ograniczać korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Status osoby niesamodzielnej w Konstytucji RP wyznacza zasada godności. Godność jako cecha człowieka sprawia, że jest on podmiotem wolności i praw. Ponadto faktyczne nierówności związane z niesamodzielną, mogą być w procesie tworzenia i stosowania prawa korygowane przez zasadę sprawiedliwości społecznej.

Sz szczególnie silny obowiązek wsparcia osób niesamodzielnych, w tym konieczność zapewnienia im minimum egzystencji, dostępu do opieki medycznej, a także obowiązek stworzenia warunków, by mogły one, stosownie do własnych potrzeb, uczestniczyć w życiu społecznym, znajduje wyraz w katalogu praw człowieka

³⁷ Zob. wyrok TK z 21 października 2014 r., sygn. K 38/13, OTK ZU nr 9/A/2014, poz. 104.

wymienionych w Konstytucji RP. I choć osoby niesamodzielne nie są w nim wskazane *expressis verbis*, z charakterystyki takich osób, wynika, że mogą być one objęte określonym wsparciem.

Niezależnie od powyższego należy pamiętać, że ustawodawca ma szeroki margines swobody w kształtowaniu systemu pomocy osobom niesamodzielnym. Musi on brać pod uwagę konstytucyjne ramy, w tym zasady i wartości, które odnoszą się do tych osób. Nie można jednak zapominać, że określone działania muszą uwzględniać zasadę pomocniczości. Oznacza to, że na gruncie Konstytucji RP, chociaż obowiązki organów władzy publicznej dotyczące osób niesamodzielnych są wyrażone w formie norm prawnych, to podczas kształtowania instytucjonalnych rozwiązań prawnych musi zostać uwzględniona także zasada pomocniczości. Dopiero gdy dana osoba niesamodzielną i jej najbliżsi nie mogą wypełniać swoich zadań i zaspokajać potrzeb, możliwa będzie pomoc instytucjonalna, gwarantująca wsparcie tak osobom niesamodzielnym, jak i tym, którzy się nimi opiekują.

Nie można zatem w oparciu o przepisy Konstytucji RP wysuwać roszczeń o przyznanie określonych świadczeń czy określonego wsparcia. To bowiem będzie wypadkową wszystkich wartości konstytucyjnych, które muszą być wzięte pod uwagę w procesie legislacyjnym, a następnie w procesie stosowania prawa.

Bibliografia

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.; dalej: Konstytucja RP).
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń (Dz. U. z 2018 r. poz. 1270).
- Orzeczenie TK z 25 lutego 1997 r., sygn. K 21/95, OTK ZU nr 1/1997, poz. 7.
- Orzeczenie TK z 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, OTK ZU nr 2/1997, poz. 19.
- Wyrok TK z 24 marca 1999 r., sygn. K 2/98, OTK nr 3/1999, poz. 38.
- Wyroki TK z 12 kwietnia 2000 r., sygn. K 8/98, OTK ZU nr 3/2000, poz. 87.
- Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK ZU nr 3/2001, poz. 54.
- Wyrok TK z 9 października 2001 r., sygn. SK 8/00, OTK ZU nr 7/2001, poz. 211.
- Wyrok TK z 8 listopada 2001 r., sygn. P 6/01, OTK ZU nr 7/2001, poz. 248.
- Wyrok SN z 28 maja 2002 r., sygn. akt II UKN 250/01, Legalis.
- Wyrok TK z 15 października 2002 r., sygn. SK 6/02, OTK ZU nr 5/A/2002, poz. 65.
- Wyrok TK z 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 1.
- Wyrok TK z 24 lutego 2004 r., sygn. K 54/02, OTK ZU nr 2/A/2004, poz. 10.
- Wyrok TK z 5 marca 2003 r., sygn. K 7/01, OTK ZU nr 3/A/2003, poz. 19.
- Wyrok TK z 14 lipca 2003 r., sygn. SK 42/01, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 63.
- Wyrok TK z 22 lutego 2005 r., sygn. K 10/04, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 17.

Wyrok TK z 1 września 2006 r., sygn. SK 14/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 97.
Wyrok TK z 24 października 2006 r., sygn. SK 41/05, OTK ZU nr 9/A/2006, poz. 126.
Wyrok TK z 6 lutego 2007 r., sygn. P 25/06, OTK ZU, nr 2/A/2007, poz. 9.
Wyrok TK z 10 lipca 2007 r., sygn. SK 50/06, OTK ZU nr 7/A/2007, poz. 75.
Wyrok TK z 7 marca 2007 r., sygn. K 28/05, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 24.
Wyrok TK z 23 października 2007 r., sygn. P 28/07, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 106.
Wyrok TK z 6 listopada 2007 r., sygn. U 8/05, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 121.
Wyrok TK z 2 lipca 2008 r., sygn. K 24/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 110.
Wyrok TK z 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126.
Wyrok TK z 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15.
Wyrok TK z 8 czerwca 2010 r., sygn. SK 37/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 48.
Wyrok TK z 19 kwietnia 2011 r., sygn. P 41/09, OTK ZU nr 3/A/2011, poz. 25.
Wyrok TK z 19 grudnia 2012 r., sygn. K 9/12, OTK ZU 11/A/2012, poz. 136.
Wyrok TK z 20 grudnia 2012 r., sygn. K 28/11, OTK ZU nr 11/A/2012, poz. 137.
Wyrok TK z 13 czerwca 2013 r., sygn. K 17/11, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 58.
Wyrok TK z 25 czerwca 2013 r., sygn. P 11/12, OTK ZU nr 5/A/2013, poz. 62.
Wyrok TK z 11 lipca 2013 r., sygn. SK 16/12, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 75.
Wyrok TK z 21 października 2014 r., sygn. K 38/13, OTK ZU nr 9/A/2014, poz. 104.
Wyrok TK z 31 lipca 2014 r., sygn. SK 28/13, OTK ZU nr 7/A/2014, poz. 81.
Wyrok TK z 4 listopada 2014 r., sygn. SK 55/13, OTK ZU nr 10/A/2014, poz. 110.
Wyrok SN z 27 sierpnia 2015 r., sygn. akt III CSK 455/14, niepubl.

Banaszak B., *Komentarz do art. 2*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
Banaszak B., *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
Banaszak B., *Komentarz do art. 68*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
Banaszak B., Zieliński M., *Pojęcie godności i jej kształt w Konstytucji RP*, w: *Jednolitość aksjologiczna systemu prawa w rozwijających się państwach demokratycznych Europy*, red. S. L. Stadniczeńko, Opole 2011.
Bosek L., *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
Bosek L., *Komentarz do art. 68*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
Dylus A., *Zasada pomocniczości a procesy transformacji*, „Pomoc Społeczna” 1993, nr 9, s. 4.

- Garlicki L., *Komentarz do art. 30*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Sierpowska I., *Zasada pomocniczości w pomocy społecznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 3109, „Przegląd Prawa i Administracji” LXXIX.
- Tuleja P., *Komentarz do art. 2*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008.

Definicja niesamodzielności, kryteria oceny stopni niesamodzielności oraz standardy usług asystenckich i opiekuńczych (analiza desk research) [<http://www.aio.uksw.edu.pl/sites/default/files/ctools/css/Raport%20z%20desk%20research%20-%20definicja%20niesamodzielno%C5%9Bci.pdf>, dostęp: 10.09.2018].

Definicja i kryteria oceny stopni niesamodzielności. Raport, Projekt „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki” II Oś priorytetowa – Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.8 Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), realizowany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych wspólnie z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Stowarzyszeniem Niepełnosprawni dla Środowiska EKON.

Aleksandra Syryt: *Constitutional grounds for the protection of dependent people*

Summary

Issues related to dependent persons include various types of legal solutions that bring about certain rights for a given person as well as obligations to other private law entities and public authorities. Therefore, the status of a dependent person must be analyzed in the context of the Constitution of the Republic of Poland. This act determines the position of an individual in the state and defines the framework of protection that public authorities must provide him or her with.

Although the concept of “dependent person” does not appear in any of the provisions of the Constitution, it should be recognized that its status is determined by constitutional principles. In particular, they are the principle of dignity, the principle of social justice and the principle of subsidiarity.

The constitutional catalog of human rights points to the need to support dependent people, including the need to provide them with a minimum subsistence and

access to medical care, and also the obligation to create appropriate conditions for them to participate in social life according to their own needs.

The legislator has great freedom in shaping the institutional system of support for dependent people. It must take into account the principle of subsidiarity and other values. In particular, it must ensure that the dignity of dependent people is not violated.

Keywords: *dependent person, human dignity, constitutional status of person*